

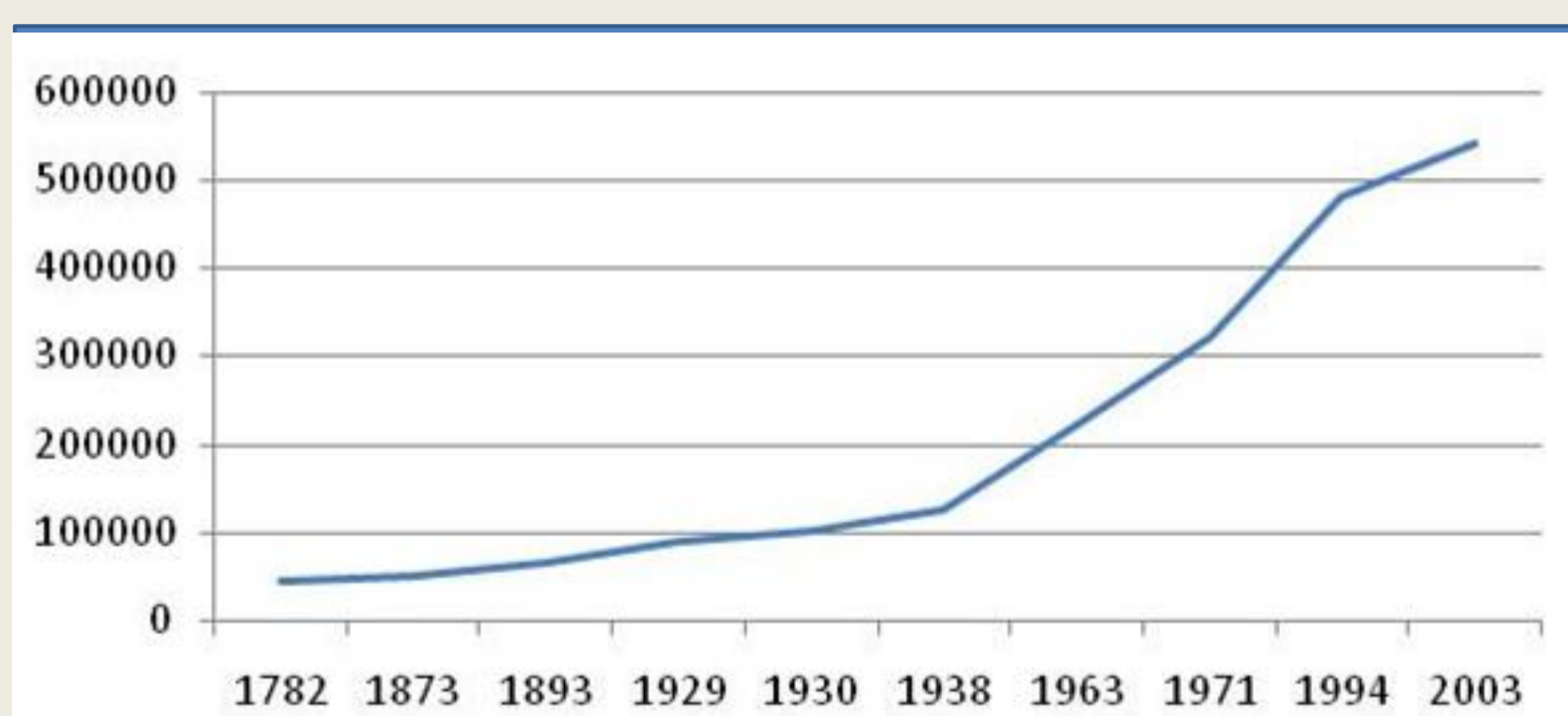
A termékenység és az iskolázottság összefüggési a hazai cigány/roma népesség körében

Cserti Csapó Tibor

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Neveléstudományi Intézet

Problémafelvetés

A különböző társadalomtudományi területek régóta helyezik vizsgálódásuk középpontjába a népesedés kérdését, tendenciáit. A témával foglalkozó elméletek közül három alapvetőt veszünk górcső alá, s vizsgáljuk meg, hogy ezek tükrében hogyan értelmezhetők a hazai cigányság népesedésének tendenciái és távlati kilátásai, illetve milyen összefüggésben vannak e folyamatok a cigány/roma népesség iskolázottsági mutatóival, oktatási integrációs tendenciáival.

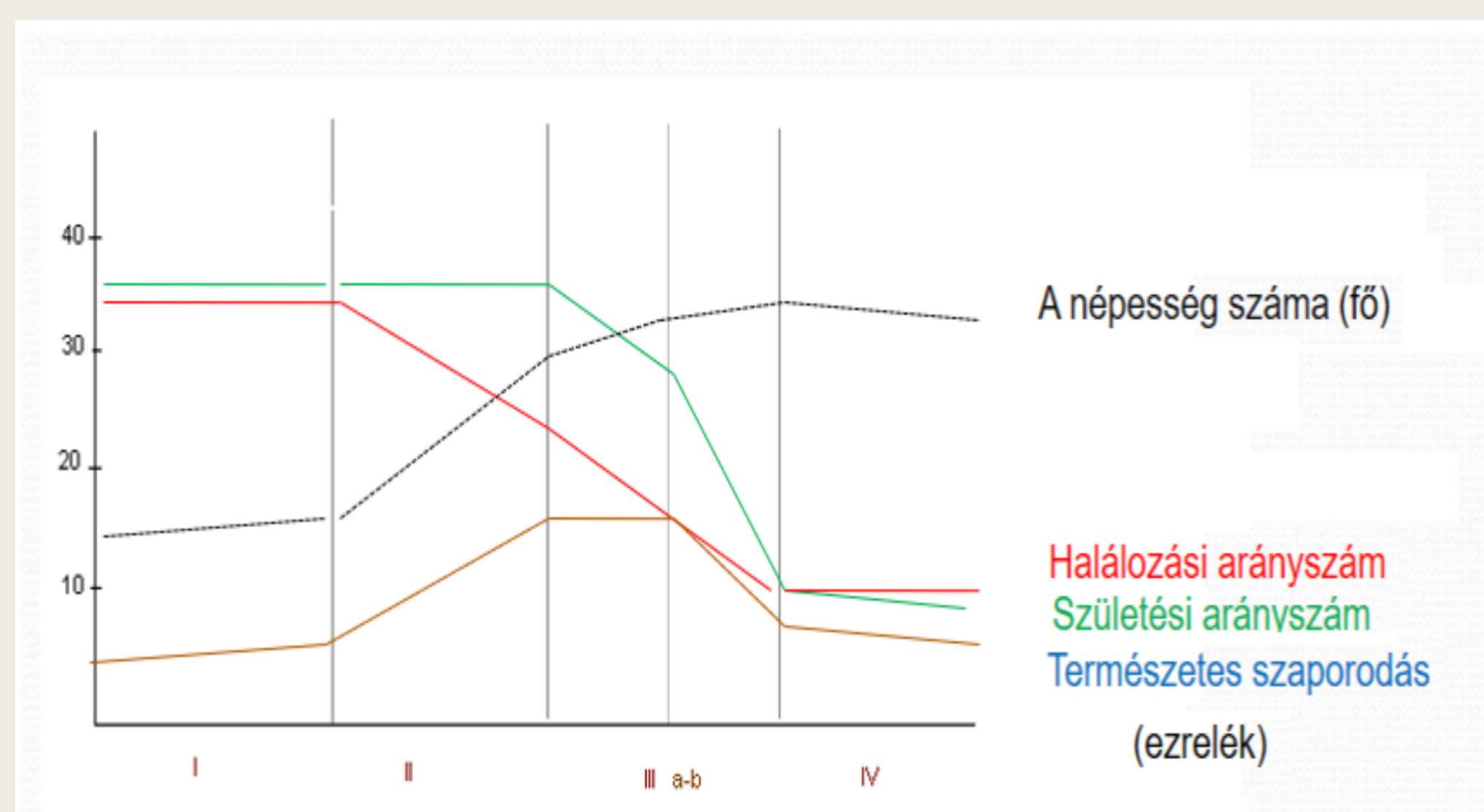
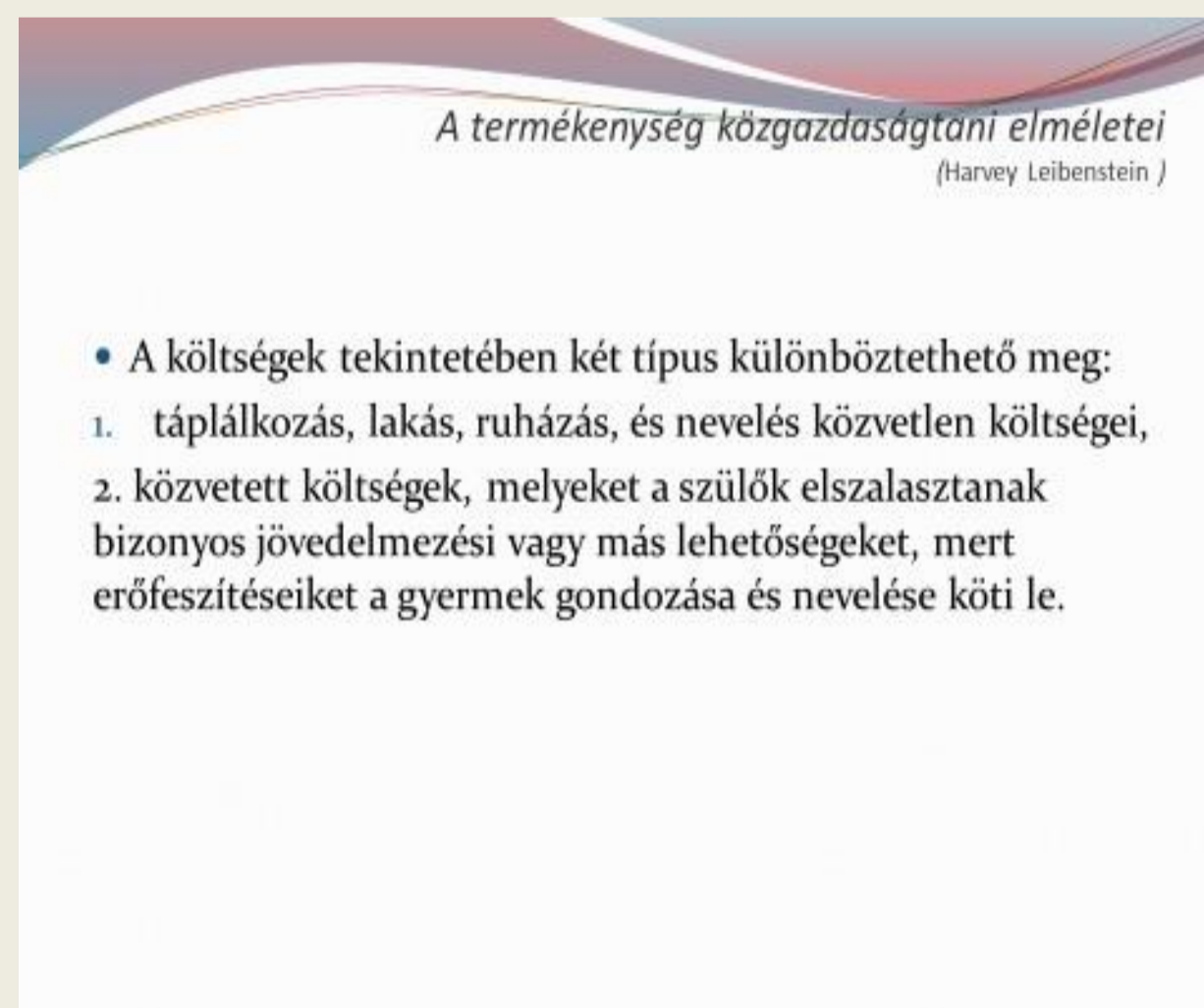
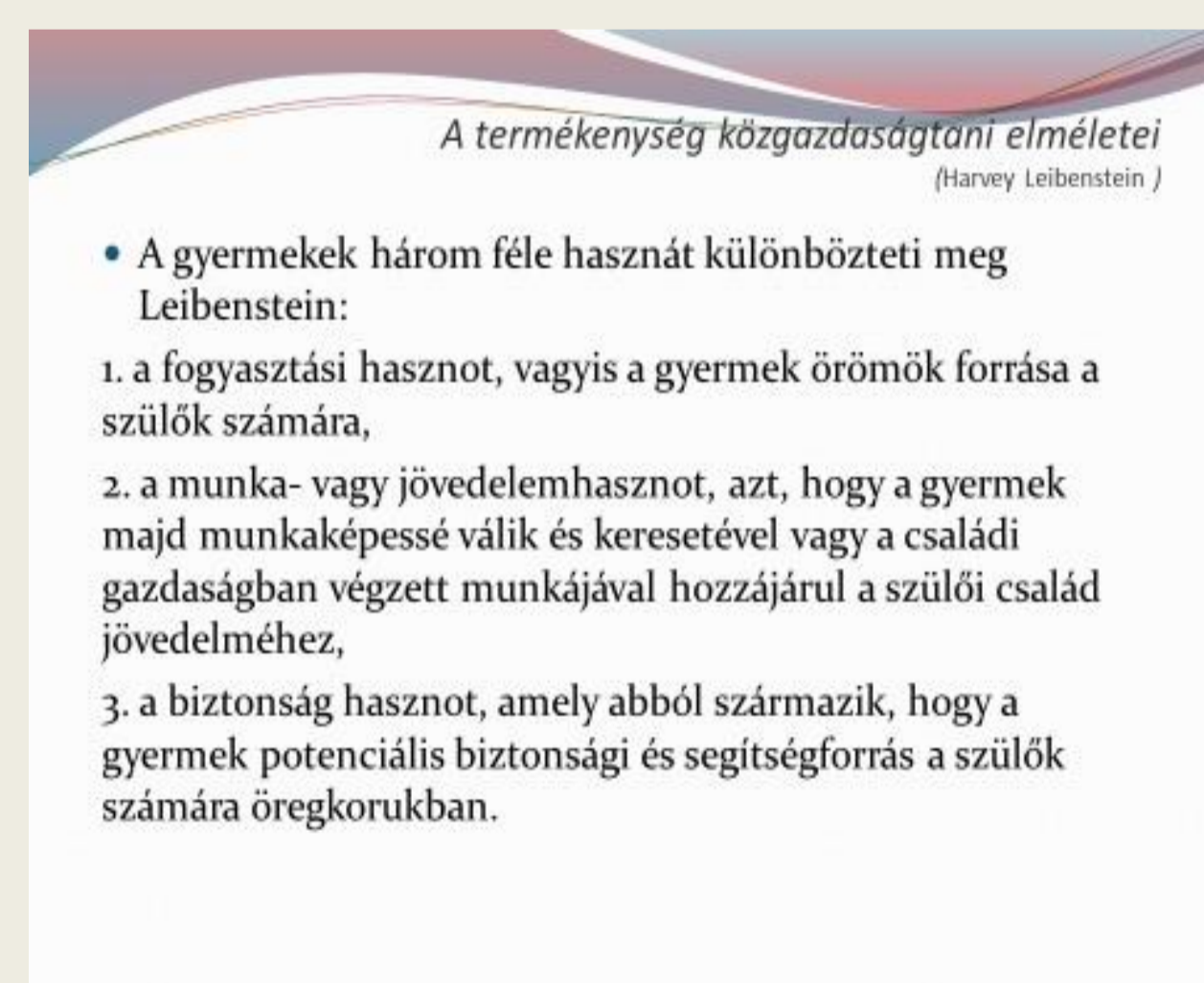
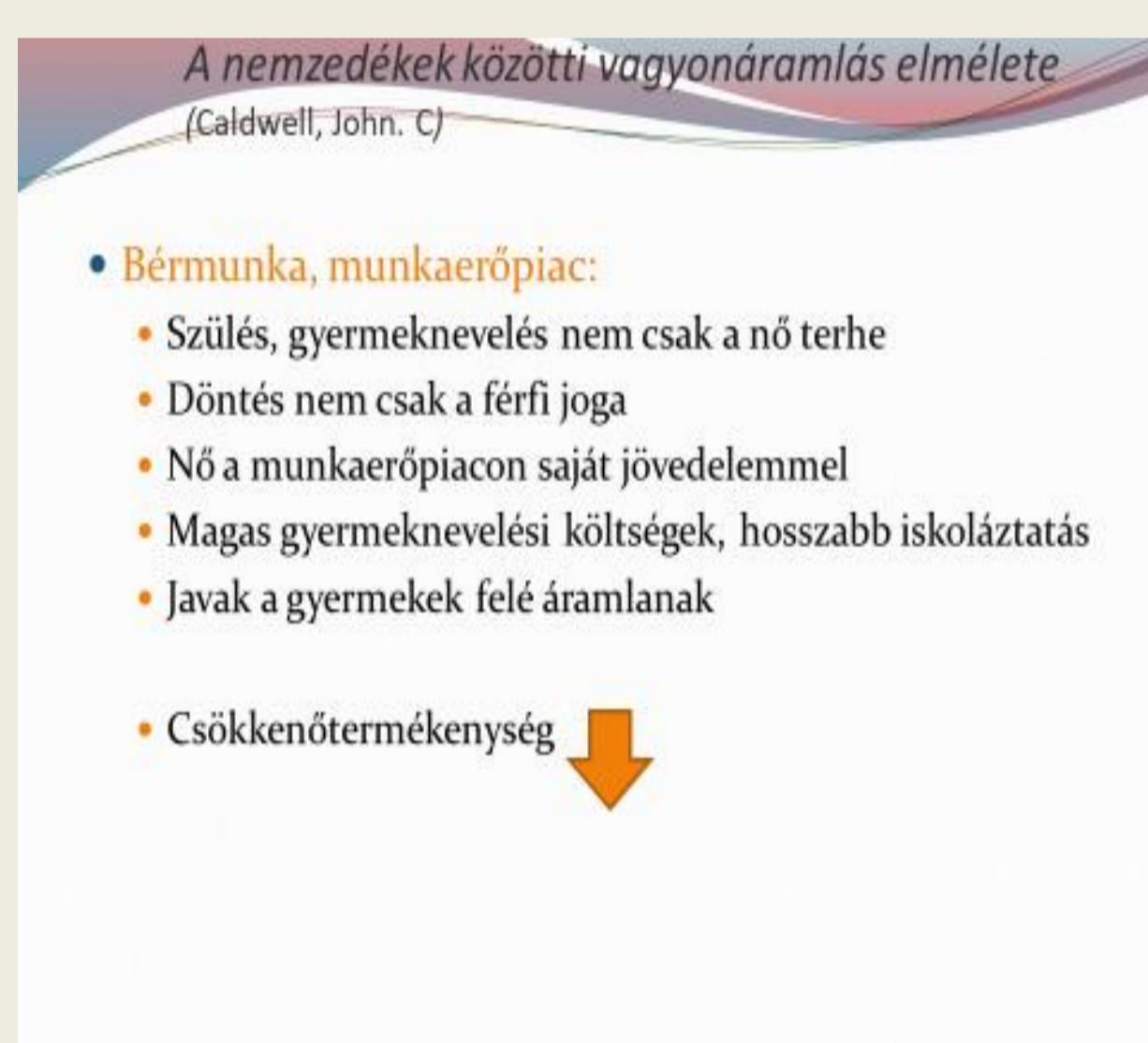
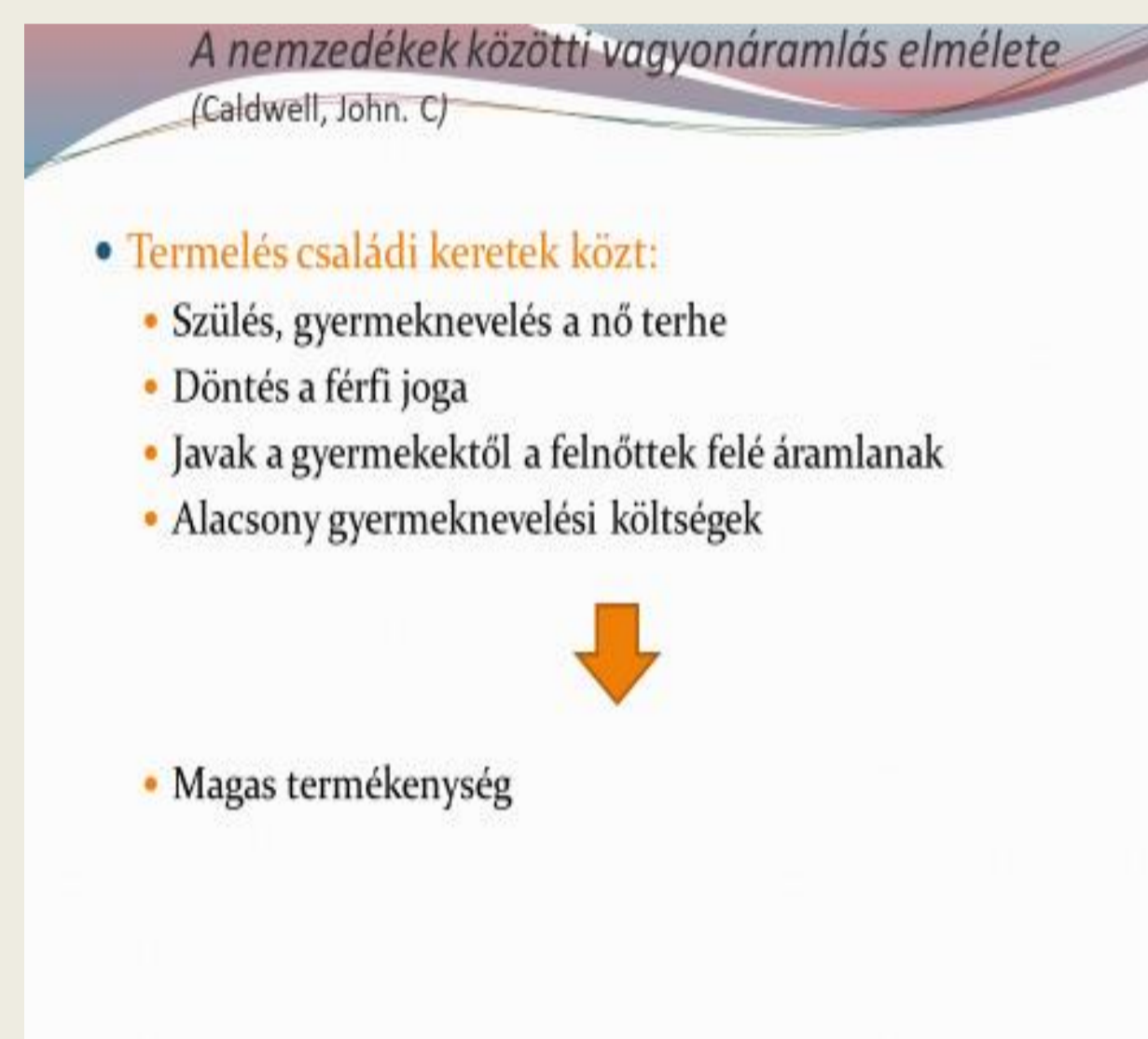

Magyarország cigány népességének változása különböző becslések alapján

A magyar népesedési folyamatokra is értelmezhető a fenti modell. Hazánk demográfiai tendenciái azt mutatják, hogy a magyar népesség a XIX. század közepéig az első szakaszban volt, az ekkor kibontakozó iparosodáshoz és társadalmi fejlődéshez köthető, hogy elkezdődik a lakosság számának gyorsabb emelkedése. A XX. század közepétől egyre meghatározóbb trend lesz a születések számának gyorsuló csökkenése, egyértelműen a 3.-4. szakaszban van már a magyar népesség, míg a XX. század vége már a fogyó népesség és ezzel az utolsó fázis jellemzőit hordozza.

A XX. század vége felé ragadhatjuk meg tehát azokat a tendenciákat, amelyek a cigányság demográfiai viselkedésének átalakulását jelzik, utalva talán arra, hogy bár a magyar társadalomhoz képest jelentős késéssel, de e népcsoport is halad előre a demográfiai átmenet modelljében, s immár a 3. fázisban tart. Zajlanak ugyanis azok a cigány társadalmat is átszervező és normaváltásra ösztönző folyamatok, amelyeket többek között a szocialista évtizedekben a munkaerőpiacra-történi bekapcsolódás, a települészámolásokkal elinduló városodás és életkörülmények javulása, ezzel együtt a tradicionális értékek lassú oldódása, az ekkor elinduló, de majd csak a rendszerváltás után erősödő iskolai előrelépés hordoznak magukban.

A termékenység közgazdaságtudományi modelljei

A termékenység demográfiai elmélete

A demográfiai átmenet elmélete a különböző társadalmak, népcsoportok népesedési tendenciáit leíró modell, s azt elemzi, milyen törvényszerűségek jellemzik a társadalmak demográfiai viselkedését a történelem folyamán. Ez a demográfiai átmenet modellje. A népesedési mutatók - a születések száma, a halálozások mutatói, a természetes szaporodás, várható élettartam, átlagos gyermekszám, korszerkezet jellegzetességei - ugyanis nem véletlenszerűen változnak az idők folyamán. A demográfiai vizsgálatok igazolták, hogy e tényezők nagyon szoros összefüggésben állnak a mindenkor társadalmi-gazdasági berendezkedéssel, fejlettséggel. Az adatok alapján jellemző szakaszokra bontható a népesség alakulása, s e szakaszok a társadalmi-gazdasági fejlettség bizonyos szintjein szabályosan követik egymást, minden szakasz a népesedési mutatók jellemző alakulásával írható és határolható le.

Az elmélet alapján szintén értelmezhető a cigányság demográfiai viselkedésében észlelt, prognosztizált átalakulás. A hagyományos cigány közösségekben a nők viselik a szülés és gyermeknevelés körüli teendőket többségét. A gyermekek serdülőkoruk után bekapcsolódnak a családi munkamegosztásba, a lány anyaszerepet tanul, a fiú a férfi jövedelemszerző szerepébe tanul bele. Az iskoláztatás rövid idejű, a szerepek, minták átadása a közösségekben történik. Az átalakuló, modernizálódó közösségek stratégia váltása értelmezhető, úgy, mint a nő munkába állása, a gyermekek iskoláztatásának növekedő igénye, a költségek növekedése, így gyűrűzik a demográfia területére a csökkenő gyermekszámokkal, s talán ezt a folyamatot, vagy legalábbis annak elejét tudjuk megragadni napjaink kutatási eredményekkel fentebb alátámasztott tendenciáiban.

IRODALOM

- ANDORKA Rudolf (2003): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest
- ANDORKA Rudolf (2005): Gyermekszám a fejlett országokban. <http://deszocpol.atw.hu/demografia/AndorkaRudolf.doc>. [2011.05.30.]
- BECKER, Gary S. (1960): Economic analysis of fertility. In: Demographic and economic changes in developed countries. Princeton University Press, Princeton
- CSERTI CSAPÓ Tibor (2006): Szociológiai, szociális tényezők a cigány népesség vizsgálatában. In: Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz. (szerk.: Forray R. Katalin) HEFOP 3.3.1-P-2004-09-0134/1.0 Bölcsész Konzorcium, PTE, Budapest
- GÁBOS András-TÓTH István György (2000): A gyermekvállalás támogatásának gazdasági motívumai és hatásai. <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/19/gabtort.htm> [2011.06.05.]
- NOTESTEIN, Frank Wallace: A demográfiai átmenet elmélete. <http://www.tankonyvtar.hu/gazdasagtudomany/oktatas-gazdasagtana-080904-53>. [2011.05.30.]

A hazai cigány népességre vonatkozó szociológiai ismereteinkkel összevetve az elmélet alaptéziseiről a következőket állapíthatjuk meg: Bizonyosan igaz, hogy a tradicionális közösségekben a gyermek örömei forrása a szülők számára. A munka- vagy jövedelemhasznót szintén fontos elem, hiszen a serdülő korú fiatalok igen korán bekapcsolódnak a családi tevékenységbe, amely a kistestvérré történő felügyelettel a gazdasági tevékenységekhez való tényleges hozzájárulásig terjed. A gyermekek hamar munkaképessé válnak és akár keresetükkel, akár a családi gazdaságban végzett munkájukkal hozzájárulnak a szülői család bevételeihez. A biztonság hasznót, amely abból származik, hogy a gyermek potenciális biztonsági és segítségforrás a szülők számára öregkorukban szintén fontos lehet, mert a hagyományos közösségekben, ahol a dolgozó férfiak, s a nők sem feltétlenül a legális gazdaság társadalombiztosítási ellátási körébe tartozó tevékenységet folytatnak, de a nők tradicionálisan nem is dolgoznak, hanem az otthoni munkát végzik, fontos lehet a nyugdíjpotlól hozzájárulás. De nem kevésbé fontos azokban a családokban sem, ahol a tartós munkanélküliség miatt az idősebb generáció nem számíthat majd elégséges öregségi nyugdíjra. Viszonylag szűk rétege az a magyarországi cigányságnak – tudjuk jól foglalkoztatottsági mutatóikból –, ahol olyan sikeres a munkaerő-piaci beilleszkedés, vállalkozás, legális tevékenység, hogy arról a gazdasági és jóléti felemelkedésről beszélhetnénk, amelyről az elmélet azt mondja, hogy bár anyagilag több gyermeket engedhetnének meg maguknak, mégsem teszik, mert olyannyira növekednek az igények és ezzel együtt a gyermeknevelési költségek. Hiszen az iskolastatisztikai mutatókból azt is tudjuk, hogy bár elindult egy iskolai expanziós folyamat a cigány közösségeknél is, ez azonban napjainkban még nem olyan átütő, hogy tömegek esetében beszélhetnénk a lényegesen hosszabb iskoláztatási időről, a magasabb szintű iskolákban történő tanulás magasabb költségvetéséről, a magasabb igényekről. Azokban a családokban, ahol megtörtént egy ilyen szemléletváltás, stratégiaváltás, ott bizonyára igazak az elmélet tézisei, hogy miután a gyermekek később válnak keresőkkel, s a modern társadalombiztosítási keretek között a szülők amúgy sincsenek rászorulva idős korukban gyermekeik támogatására, tulajdonképpen csökkennek a gyerekekből származó hasznok, s ennek eredőjeként majd statisztikailag a gyermekszám is. Azon nők esetében, akik tényleg bekapcsolódnak ezekbe a modernizációs folyamatokba - továbbtanulnak, s sikeresen elhelyezkednek a munkaerő-piacon, s emiatt jövedelmük fontos bevételi forrás a családi kasszában - nő az a kereset kiesés is, amit a gyermekvállalás során a munkaerő-piactól való távolmaradás jelent. Am ez is csak szűk rétege a vizsgált közösségnek. Az elmélet tehát értelmezhető, de megint csak azt mondhatjuk, az átalakulási, modernizálódási szakasznak valahol az elején tart a cigányság, még kisebb részét érintik a változások, de ezek jelentkezhettek a gyermekszámok csökkenésének megindulásában.